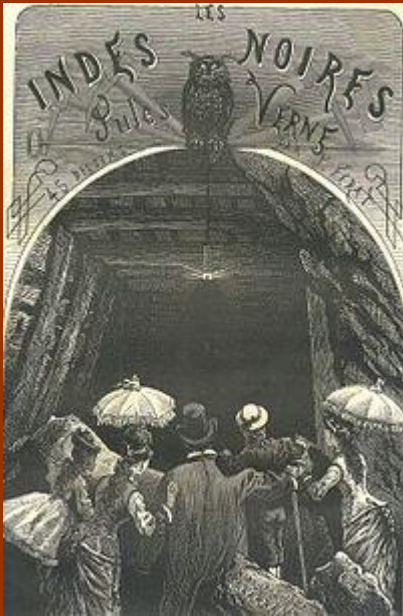

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ГІРНИЧОЇ СПРАВИ: МІФОЛОГІЯ І РЕЛІГІЙНІ ТРАДИЦІЇ ГІРНИКІВ

У культурній спадщині гірничої справи особливе місце займають міфологія і релігійні традиції. Надра Землі завжди були пов'язані з забобонами.

Знаменитий французький письменник-фантаст Ж. Верн в романі «Чорна Індія» задається питанням - «... чи є місце більш придатне для підступів і жартів духів, гномів, кобольдів і інших акторів фантастичних драм, ніж глибока, похмура вугільна шахта?» - і далі описує демонічне середовище, в якому видобувається вугілля під землею: - «В шахті трапляються раптові обвали, вибухи, затоплення гірничих виробок водою, що ринула невідомо звідки, траплялися, ... раптові викиди вугілля і газу. У тиші, під похмурими склепіннями гірничої виробки, слабо освітлених тьмяним світлом шахтарських ламп, насторожений слух шахтаря, що залишився в силу різних обставин на самоті під землею, вловить і гучний гуркіт осідаючих порід, і потріскування деревного кріплення, і шипіння повітря ... Всі ці загадкові явища забобонний шахтар, тим більше ще не звикший до шахти новачок, міг пояснити проявом чогось надприродного і ворожого людині».

Властиві гірничій справі небезпеки з глибокої давнини, породжували не тільки забобонні страхи, але і набожність гірників, що почитали особливих святих покровителів - захисників їх життя і здоров'я. Гірники нерідко мріяли про втручання надприродних сил, здатних відвести від природних небезпек, вказати на Рудоносну жилу, врятувати від свавілля господаря рудника.

Чимало літературних творів, безліч гірницьких легенд пов'язано з такими міфічними персонажами, як гірські духи. Перед гірником вони постають в різному обличчі у вигляді антропоморфних (людиноподібних), зооморфних і гібридних істот. У фольклорі ряду гірничодобувних країн, таких як Німеччина і Австрія, збірним образом людиноподібного гірського духу був Гірський чернець. За легендами, цей дух мав чернече звання і при житті працював простим рудокопом на руднику, що належав абатству. Цей чернець так мріяв залишитися рудокопом навічно, що попросив на смертному одрі у Всевишнього дозволу перебувати в надрах

до Судного дня, щоб здійснювати божий нагляд за правильним виробництвом гірничих робіт. Бог дарував йому це право.

За розповідями рудокопів Гірський чернець міг несподівано з'явитися перед ними зі стіни забою, тримаючи в руці срібну рудничну лампу. Коли Гірський чернець був у доброму настрої і бачив, що рудокопи трудяться старанно, то допомагав їм відбивати руду, навантажувати вагонетки, рятував при обвалах і т.п.

Якщо ж він бачив, що гірничі роботи ведуться похижацьки або гірники працюють без належної старанності, копальнева лампа Гірського ченця світила жахливим вогнем, очі примари метали блискавки, і тоді страх пронизував душі рудокопів.

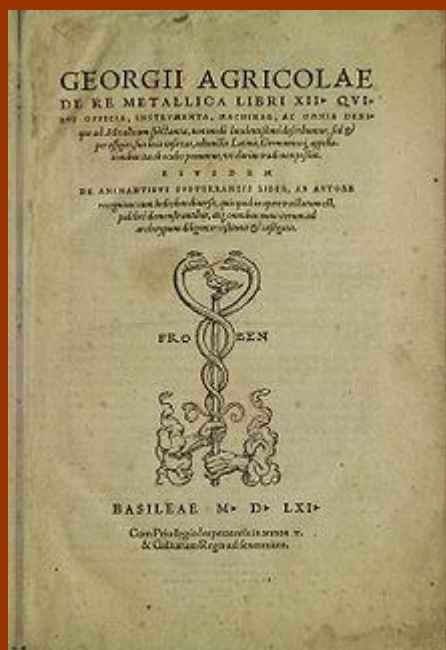
Гірники Польщі страшно боялися зустрітися з гірським духом на ім'я Скарбник. У легендах Скарбник рідко з'являється ангелом-хранителем гірників, найчастіше - злим і розважливим примарою. Гірники Чехії та Словаччини почитали більше доброго за характером гірського духа на ім'я Перкман (від німецького терміна «Bergmann» - гірська людина). Перкман, найчастіше одягнений в форму штейгера (чорний капелюх, зелений костюм з манжетами, чорне взуття і білі панчохи), також несподівано міг постати перед гірниками, і в залежності від ситуації, задобрити їх або рознести в пух і прах.

Шахтарі Донбасу, які в більшості своїй вийшли з селян, вірили в існування гірського духу, якого називали Шубін. Вважається, що реальним прототипом міфічного Шубіна був гірник-«газопал», який для виконання свого вкрай небезпечного ремесла одягався в овечий кожух, вивернутий хутром всередину, зі знежиреною шкірою (щось на кшталт шуби). До характерних прикмет Шубіна належали його схильність пожартувати над шахтарями, неймовірна людська сила, доброта і щедрість до бідних і працюючих

шаhtarів і, навпаки, мстивість до жадібних господарів шахт і недбайливих шахтарів.

Легенди народів Європи оповідають про те, що окремі її території в давнину були повністю заселені гномами. Однак під натиском людей їм довелося відступити і назавжди піти в свої таємні підземні сховища.

Підземних гірських духів, що мають вид маленьких істот, схожих на карликів або людей похилого віку, які водяться в місцях, багатих дорогоцінними металами і камінням, згадує в своїх працях знаменитий гірник середньовіччя Георгіус Агрікола. Гноми, за переказами, займалися видобутком і зберіганням в надрах Землі дорогоцінних металів і каменів. Подібність найближчих мінеральних родичів заліза - кобальту і нікелю, дивним чином починається з імен Кобольда і Нікелю - прізвиськ гірських гномів в європейській міфології. Кобольд був підземним карликом, який пристосувався красти дорогоцінний метал прямо з руди.

У гірницькій міфології Британських островів рудокопи і вуглекопи вірили в гірських духів «коблінай», яких ще називали «стуканцями». «Стуканці» були надзвичайно працювитими, і весь час працювали як справжні рудокопи: навантажували бадді рудою і самоцвітами, стукали кирками, бігали по штольнях і печерах, ховали здобуті скарби в затишних виробках. «Коблінай», постукуючи своїми крихітними молоточками по масиву гірських порід, підказували добрим гірникам, де шукати дорогоцінну жилу, або попереджали про небезпеку обвалів. Недоброго гірника вони могли закидати камінням, а то і запросто скрутити шию зі злості.

З давніх-давен багатства земних надр шанувалися як божий дар. Багато текстів книг Священного писання - Біблії - свідчать про те, що гірнична справа і гірницька праця - промисел Божий. У текстах Біблії часто згадуються такі метали, як золото, срібло, залізо, мідь, олово, бронза (сплав міді та олова), відомі людині задовго до Різдва Христового. Тому ці шість металів називають «божественними». Біблійний пророк Мойсей, мандрувавши зі своїм народом по пустелі, закликаючи його поважати і зберігати заповіді Господні, говорить своїм веденим: *«И так храни заповіди Господа, ...ибо Бог твой, ведет тебя в землю добрую, ...в*

землю,... в которой без скудости будешь есть хлеб свой и ни в чем не будешь иметь недостатка,... в которой камни-железо, и из гор которой будешь высекать медь» (Второзаконие 8:9). Тим самим людям дається розуміння, що без корисних копалин, їх видобутку та використання Земля не може вважатися Обітованною.

Служителі релігійного культу зіграли важливу роль у розвитку гірничої справи. Особливо це було помітно в Середньовічній Європі. Монастирі в ту епоху були єдиними установами, що володіли міцною організаційною основою. Абати і ченці були вмілими управителями і господарями, розбиралися в аграрній справі і технічних ремеслах. Користуючись заступництвом і захистом феодальної влади, монахи були не тільки господніми слугами, а й активними провідниками досягнень технічного прогресу.

Серед ченців було чимало допитливих, винахідливих і енергійних людей, і багато хто з них професійно присвятили себе гірничій справі.

Символ гірників - «перехрещені молот і кирка» вперше з'явився на гербі монастиря в Берхтесгадені (Німеччина) в XII столітті. Ченці цієї обителі отримали право на видобуток кам'яної солі і присвятили себе гірничій справі.

В історії гірничої справи відомо ім'я ченця-гірника Й. Матезія (Johann Mathesij, 1504-1565). Богословські знання він отримав в Німеччині, приєднавшись до руху М. Лютера, ставши згодом його другом і першим біографом.

Пізніше (в 1532 р.) він перебрався в Богемію, місто Йоахимсталь (нині Яхимов), де спочатку був ректором гімназії, а потім повністю присвятив себе пасторської діяльності. У 1564 р він написав «Книгу сарептських проповідей» («Sarepta oder Bergpostill»). У кожній з проповідей (у автора вони іменуються «псалмами») спеціальні знання по гірському мистецтву, металургії та геології супроводжувалися авторськими трактуваннями біблійних заповідей, живими прикладами з життя гірників, народних легенд і вірувань. Фанатична любов Матезія до гірничої справи також проявлялася в

складанні духовних гірницьких гімнів і пісень.

Свята великомучениця Барбара (Варвара) вважається самою шанованою покровителькою гірничої справи в багатьох гірничодобувних країнах. Її слід вважати «універсальною» покровителькою небезпечних професій тому, що Святу Барбару шанували саме за професійною ознакою. Святій великомучениці Варварі католики і православні християни молилися про позбавлення від несподіваних неприємностей, бід, хвороб і від раптової смерті.

У вуглекопів США до сих пір жива молитва, присвячена Святій Варварі: *«Спускаючись в темні надра Землі, молю тебе - найсолодша Барбара, відвести від мене біду, тому що я не поспішаю передчасно і, не будучи покликаним, постати перед Богом!»*. День пам'яті святої Варвари за православним календарем відзначається 17 грудня.

В окремих гірничодобувних регіонах Європи і решти християнського світу шанувалися і інші імена небесних покровителів гірничої справи та металургії.

Рудокопи австрійських Альп в період розквіту міднорудного промислу (XV-XVI ст.) вважали своїм небесним покровителем св. Данила. Вони називали його біблійним «пророком руди». Лик Св. Данила прикрашав гирла штолень, ведучих в рудники. Рудокопи Богемії шанували св. Прокопія. Моравські і силезькі гірники молилися Св. Якубу. Гірники Франції, Італії, Бельгії шанували св. Анну, Св. Леонарда з Ноблака, Св. Елігія. Рудокопи і вуглекопи Корнуолла (Великобританія) молилися Св. Піранью Корнуольському.

У Російській імперії в окремих гірничодобувних регіонах шанувалися свої небесні покровителі рудокопів і вуглекопів.

Гірники Уралу шанували Святу Великомученицю Катерину, на честь якої за часів правління російської імператриці Катерини II були названі міста Катеринодар (Краснодар), Катеринослав (нині Дніпро), Єкатеринбург (колишній Свердловськ), а також безліч храмів і монастирів.

Святий Миколай Чудотворець одного разу зберіг життя православним шахтарям, тільки сталося це не в Росії, а в США. 19 грудня 1907 року на одній з вугільних шахт в штаті Пенсільванія (США) стався потужний вибух метану, в результаті якого загинуло 240 осіб. Всі загиблі шахтарі були емігрантами з Угорщини, Італії та інших європейських країн з католицьким віросповіданням. Однак в цю зміну, як і в інші видобувні зміни, в шахті повинно було працювати понад 400 осіб. Так вже вийшло, що катастрофа сталася у велике православне свято - день Св. Миколая Чудотворця. У цей день відмовилися від заробітку і не вийшли на роботу більше 200 чол. - за національністю русинів.

Для них день поминання Миколи Чудотворця був святим святом і вони готувалися взяти участь у божественній літургії, під час якої і стався потужний вибух газу в шахті. Таким ось трагічним чином релігійне завзяття врятувало життя сотень православних гірників. У 1910 р поруч із шахтою на пожертвування шахтарів була побудована церква Св. Миколая Чудотворця.

